

ТЕНДЕНЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН

У статті розкривається сутність процесів глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти; досліджуються передумови, стратегії та форми інтернаціоналізації вищої освіти у німецькомовних країнах; виокремлюються провідні тенденції.

***Ключові слова:** вища освіта, інтернаціоналізація, глобалізація, академічна мобільність інтернаціоналізовані навчальні плани та програми.*

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття впливовими факторами, які зумовлюють реформаційні процеси в освіті є глобалізація та міжнародна інтеграція. Саме вони заклали основу нової концепції вищої школи, у якій акцентується увага на міжнародній конкуренції, покращення якості освіти та інтернаціоналізації. Водночас передумовами інтернаціоналізації є перехід до інформаційного суспільства, суспільства знань, прагнення до створення єдиного освітнього простору вищої освіти.

На нашу думку, одним із дієвих шляхів інтеграції України до європейського освітнього простору є обґрунтування національної стратегії інтернаціоналізації, яка, на жаль, на сьогодні тільки обмірковується а розробляється, а ідеї інтернаціоналізації освіти залишаються на рівні декларативних намірів. Тому для України важливим є вивчення досвіду європейських країн щодо інтернаціоналізації вищої освіти, зокрема, німецькомовних країн (Австрія, Німеччина, Швейцарія, Ліхтенштейн, Люксембург), оскільки вони мають певні традиції та здобутки у дослідженні та реалізації процесу інтернаціоналізації вищої освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема інтернаціоналізації вищої освіти розглядалась як вітчизняними

та російськими (Н. Авшенюк, В. Андрущенко, А. Джуринський, С. Клепко, В. Кремень, О. Овчарук, А. Сбруєва, В. Солощенко, І. Тагунова, Л. Ходов, Т. Юрченко та ін.), так й зарубіжними (У. Бек, Б. Вехтер, Д. Девіс, Дж. Едвард, Б. Кем, Дж. Найт, А. Пеллерт, С. Шпоун, та ін.) вченими. Проте проблема інтернаціоналізації вищої освіти у Австрії, Німеччини, Швейцарії, Ліхтенштейні, Люксембурзі потребують подальшого вивчення.

Мета статті. Метою статті є визначення тенденцій та особливостей інтернаціоналізації вищої освіти німецькомовних країн.

Виклад основного матеріалу. На думку П. Скотта, «глобалізація – це, можливо, найбільш фундаментальний виклик, який відчула вища школа за всю більш ніж тисячолітню історію свого існування» [3, с. 3]. Проблема глобалізації постає у перспективах розвитку вищої школи у глобальному світі XXI столітті, у необхідності підготовка спеціалістів до професійної діяльності у глобальному світі, до управління глобальними процесами.

Інтернаціоналізація змінює вимір освіти, а глобалізація змінює світ, у якому розвивається інтернаціоналізація [13, с. 3].

На відміну від глобалізації, інтернаціоналізація не є новим явищем. Ще у XVII студенти мандрували по Європі та університетська освіта перетинала державні кордони. За останні 25 років академічна мобільність зросла більше ніж на 25 відсотків, виникли нові форми інтернаціональної співпраці.

Водночас як свідчать наші розвідки не має єдиного підходу до визначення терміну «інтернаціоналізація», який, на думку нідерландського дослідника Х.де Віт з'явився лише на початку 80-тих років XX століття [2; 4; 5; 7]. Інтернаціоналізацію розглядають як:

- багатоаспектний феномен сучасності, що включає міжнародні програми обміну, спільні дослідницькі проекти, спеціально сфокусовані дослідження у ВНЗ іншої країни, знання іноземних мов, розвинуту мережу спілкування засобами Інтернету, інтернаціоналізовані навчальні програми (Х. де Віт);

- політику, яка проводиться урядом, академічною спільнотою та університетами для того, щоб протистояти глобалізації (П.Олбач); - процес інтеграції, впровадження інтернаціональної перспективи до існуючої системи освіти (Б. Еллінгбо);

- цілеспрямовану діяльність департаменту освіти держави та адміністрації ВНЗ, що спрямована на покращення якості системи університетської освіти в країні (М. Ван дер Венде);

- економічну складову успішної роботи сучасного університету, що включає отримання прибутку від освітніх послуг ВНЗ, що породила глобальну освітню конкуренцію (С. Гроеннінгс, Д. Вілей);

- інтернаціональний, інтеркультурний, міжнародний вимір у викладанні, навчанні, наукових дослідженнях (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен);

- фактор конкурентної освітньої боротьби (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен);

- тенденцію, що передбачає перетин державного кордону певної країни з метою здобуття освіти, стажування, вивчення іноземної мови тощо (Р. Рудзкі).

Більш узагальненим є визначення OECD, за яким інтернаціоналізація освіти на національному, секторальному та інституційному рівнях розуміється як процес, у якому мета, функції та організація надання освітніх послуг набуває міжнародного виміру [8].

На нашу думку найбільш лаконічним та структурованим є визначення запропоновано американським дослідником Дж. Найтом: «Інтернаціоналізація – це процес впровадження міжнародної складової у дослідницьку, освітню і адміністративну функції вищої освіти» [2].

Нами було встановлено, що дослідники з німецькомовних країн погоджуються із запропонованими вище визначеннями «інтернаціоналізації освіти» і намагаються їх конкретизувати, розглядаючи інтернаціоналізацію як:

- інноваційний стратегічний менеджмент управління системою вищої освіти та вищим навчальним закладом (С. Шпоун);

- багатовимірний процес, що є результатом глобалізації освітнього ринку (Б. Кем);
- стратегічну мету кожного навчального закладу, що передбачає економічну, соціальну, академічну та інституційну складові (Ч. Пехар);
- процес формування специфічного образу порозуміння (У. Штегер).

На думку німецьких дослідників провідними чинниками, які зумовили інтернаціоналізаційні процеси у німецькомовних країнах є:

- глобалізація вищої освіти як взаємозалежність таких компонентів як інтернаціоналізація виробництва, розвиток мультинаціональних концернів, міжнародна мобільність та посилення світової конкуренції, що сприяє зміні змісту, цілей, форм та навчальних орієнтирів університетської освіти в цілому, та масовізація вищої освіти, що привело до соціальних змін та визначило діяльність освітніх установ світу [6, с.27].
- посилення міжнародного співробітництва;
- запровадження інтернаціонального змісту освіти;
- зміни в організаційній структурі вищих навчальних закладів країн, наприклад, створення Міжнародної академії філософії (Ліхтенштейн, 1989), Інтернаціонального інституту (Люксембург, 2003), введення двомовного навчання в університетах Санкт-Галлена, Базеля, Берна, Люцерна (Швейцарія) [7];
- реформування вищої освіти у відповідності до вимог Болонського процесу.

Разом з тим, у процесі дослідження було з'ясовно, що фактори та цілі інтернаціоналізації вищої освіти у німецькомовних країнах можна класифікувати на економічні, політичні, культурні та академічні.

Економічні фактори тісно пов'язані з фінансовими вигодами та можливістю спрямування коштів на розвиток університету.

Політичні фактори зумовлюються політичними інтересами країни, наданню університетам автономії тощо.

Соціально-культурні фактори акцентують увагу на популяризації національної культури та долучення до інших культур, а також сприяють підвищенню репутації ВНЗ у країні та світі.

Академічні фактори пов'язані з підвищенням якості навчання та дослідницької діяльності у ВНЗ.

Ці фактори тісно пов'язані, взаємозумовлені та постійно змінюються.

Визначенні фактори підпорядковані цілям інтернаціоналізації вищої освіти у німецькомовних країнах, серед яких: внесок у глобальний розвиток (залучення найкращих ресурсів та внесок у світовий розвиток за допомогою цих ресурсів); економічні цілі: диверсифікація та збільшення університетських фінансів, розширення регіональної мережі ВНЗ тощо; академічні цілі: розширення навчальних планів, мобільність студентів і викладачів, набуття ними міжкультурних компетенцій, розвиток міжнародної міжвузівської співпраці, підвищення якості міжнародних досліджень тощо.

Зазначимо, що досягнення поставлених цілей відбувається завдяки здійсненню як зовнішньої інтернаціоналізації, яка характеризується академічною мобільністю та міжнародною інтелектуальною міграцією, так й внутрішньої, основними особливостями якої є мовна політика, якість вищої освіти, стратегії інтернаціоналізації.

У світовій практиці виділяють чотири стратегії інтернаціоналізації вищої освіти:

- стратегія узгодженого підходу (Mutual understanding approach);
- стратегія кваліфікаційно-міграційного підхода чи залучення кваліфікованої робочої сили (Skilled migration approach);
- стратегія отримання прибутку (Revenue-generating approach);
- стратегія розширення можливостей (Capacity building approach) [4; 8].

Стратегія узгодженого підходу спирається на довгострокові політичні, культурні, академічні цілі розвитку країни; її основним принципом є міжнародна співпраця, а не конкуренція; її реалізація здійснюється через підтримку академічної мобільності, створення інституціональних партнерств в галузі вищої освіти. Таку стратегію використовують в процесі інтернаціоналізації Японія, Корея, Мексика, Іспанія.

Наступна стратегія - стратегія отримання прибутку, характерна для Австралії, Великої Британії, США, Нова Зеландія. На думку американських дослідників, цю стратегію можна охарактеризувати як «академічний капіталізм та нова економіка» (Ш. Слотер, Дж. Рходес; 2004). Вона базується повністю на платній основі, державні дотації відсутні.

Привертає увагу стратегія розширення можливостей, яку обирають країни різного економічного розвитку: південноазіатські країни (Китай, Гонконг, Малайзія, Сінгапур, Таїланд та ін.), південноамериканські (Мексика та ін.), країни Східної Європи (Польща, Чехія та ін.). Її сутність у заохоченні та підтримки набуття освіти своїми громадянами за кордоном чи у ВНЗ, що є філіями закордонних вузів.

Ми з'ясували, що німецькомовні країни використовують стратегію кваліфікаційно-міграційного підходу, який спрямований на залучення висококваліфікованих фахівців та талановитих студентів, аспірантів, науковців до роботи у своїх країнах. Основним механізмом даної стратегії є надання академічних стипендій, впровадження програм активного просування системи національної вищої освіти закордоном (наприклад, ФРГ задіяна у більш ніж 100 програмах міжнародної співпраці), розробок відповідного візового та імміграційного законодавства. Наприклад, в «Основному акті про вищу освіту» Німеччини записано, що «Заклади вищої освіти повинні сприяти інтернаціоналізації, зокрема, європейської кооперації у галузі вищої освіти та обміну студентами та викладачами між німецькими та зарубіжними закладами вищої освіти; вони повинні задовольняти специфічні запити іноземних студентів» [9].

Велике значення у реалізації зазначеної стратегії у Німеччині, Австрії, Ліхтенштейні та Швейцарії має мережа спеціальних агентств та організацій. Наприклад, у Німеччині такими організаціями є Федеральна академічна служба обміну (DAAD), Фонд імені Олександра фон Гумбольдта, Фонд Фрідріха Еберта, Німецько-дослідницький Фонд та ін., у Швейцарії – MAROW, в Австрії - OoCD – організації, що об'єднує всі вищі навчальні заклади країн та сприяють розвитку міжнародних академічних відносин та наукової кооперації, перш за все через обмін студентами та вченими.

Водночас, аналіз підходів до інтернаціоналізації освіти в університетах німецькомовних країн, засвідчив, що у вищих навчальних закладах можна виокремити три типи стратегій інтернаціоналізації вищої освіти у діяльності окремих ВНЗ, які базуються на різних типах міжнародного співробітництва: змістова кооперація (між іноземними партнерськими ВНЗ та іншими освітніми установами); формальна кооперація (між міністерствами освіти, фінансовими установами, академічними службами міжнародного обміну, церквою тощо); кооперація між г одержувачем та постачальником послуг (політичні інституції, міжнародні компанії тощо) [10].

Такими стратегіями є:

- традиційна чи гумбольдтіанська (тип А), яка заперечує будь які зміни та нововведення, світові процеси глобалізації, інтернаціоналізації повністю ігноруються;
- казуїстична (тип В), за якою зміни та модернізація освітньої системи, її інтернаціоналізація відбувається у контексті вимог Болонського процесу;
- стратегічна (тип С), що відображає усвідомлення необхідності змін, підтримку освітніх ініціатив стосовно інтернаціоналізації університетської освіти [4; 11].

Німецькі дослідники Х. Вебер та Л. Вінтермантель наголошують на тому, що визначені стратегії інтернаціоналізації університетської освіти, що

запропоновані Міністерством освіти і досліджень Німеччини у 2008 році, були визнанні у всіх німецькомовних країнах [4]

На нашу думку, хоча сьогодні у німецькомовних країнах переважає казуїстична стратегія, проте чітко простежується прагнення вищих навчальних закладів впроваджувати стратегію типу С, яка дає можливість здійснювати власну політику інтернаціоналізації.

У цьому контекст важливим є визначення шляхів впровадження зазначених стратегій інтернаціоналізації університетської освіти, які досліджували німецькі вчені У. Грьонке, О.Крайнер, Й. Лейк, А. Моунфілд та ретельно проаналізовані української дослідницею В. Солощенко. Так, відповідно до поглядів німецьких науковців виокремлюються такі перспективні орієнтири:

- цільовий, який передбачає наявність конкретних перспективних концепцій розвитку ВНЗ, що зорієнтовані на одержання певного результату та втілюються засобами його інтернаціоналізації;
- процесуальний, що визначає наповненість стратегій інтернаціоналізації конкретного університету формами, засобами, методами і технологіями їх реалізації;
- результативний, за яким задекларовано необхідність досягнення поставлених цілей, відповідність інтеграційної політики ВНЗ його загальній власній концепції розвитку на майбутнє, а саме: академічна свобода, студентська зосередженість, персональна зосередженість, інституційна зосередженість;
- євровекторний, який передбачає відповідність освітньої політики держави, вищого навчального закладу загальноєвропейської освітньої політиці [4, с. 58-59; 7;9;11].

Доречно відзначити, що реалізація запропонованих стратегій тісно пов'язана з формами інтернаціоналізації у ВНЗ німецькомовних країн.

Найбільш поширеною формою інтернаціоналізації є академічна та наукова мобільність. На думку експертів, якщо у 2010 році кількість

студентів, що навчаються закордоном склала 2,8 млн., то у 2025 році їх кількість досягне 4,9 млн. Проте така форма інтернаціоналізації тісно пов'язана з мовною стратегією, яка інтенсивно впроваджується у німецькомовних країнах, оскільки важко не погодитися з М. Кеслером і Ю. Вертхаймером, які впевнені, що головною перешкодою на шляху ефективній інтернаціоналізації вищої освіти є незадовільне володіння німецькою мовою [12].

Іншою формою, феноменом інтернаціоналізації є модернізація (інтернаціоналізація) навчальних планів та програм.

Зауважимо, що визначення терміну «інтернаціоналізований навчальний план» було запропоновано Центром досліджень та інновацій у галузі освіти (CERI), за яким – це навчальний план з міжнародною орієнтацією у змісті освіти, що спрямований на підготовку студентів до здійснення (професійної/суспільної) діяльності у міжнародному культурному середовищі та призначений для вітчизняних і/чи іноземних студентів [1].

Сьогодні у європейських країнах прийнята типологія інтернаціоналізованих навчальних планів, якою користуються й ВНЗ німецькомовних країн. Це навчальні плани з інтернаціональним змістом навчальних дисциплін (наприклад, європейське право); у яких традиційні предметні галузі збагачені за рахунок порівняльних досліджень (наприклад, міжнародна порівняльна педагогіка); з іноземних мов, які забезпечують навичками міжкультурної діяльності та міжнародного спілкування; що містять міждисциплінарні програми (такі як регіоноведення, країноведення); які ведуть до міжнародного визнання професійних кваліфікацій; що задовольняють вимоги загальних та подвійних стандартів, що визнаються у деяких країнах; у яких обов'язкові компоненти змісту освіти пропонуються до реалізації місцевим викладачам; що спеціально розроблені для іноземних студентів [1, с.13].

Підкреслимо, що саме у Німеччині було вперше розроблено інтернаціоналізовану навчальну програму «Навчальний курс міжнародного спрямування» у 1995 році.

Цікавим, на нашу думку, є пропозиція Т. Берхема та К. Ландфріда стосовно розробки у межах інтернаціоналізованої навчальної програми так званого «трикутника сумісності», що передбачає таку ієрархію: «студент – іноземний студент», «студент – суспільство», «студент – ринок праці» [6].

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити такі *висновки*: інтернаціоналізація вищої освіти створює можливості її глобалізації, модернізації, впровадження інновацій, забезпечує мобільність, підвищує доступність та якість, розширює міжнародну співпрацю; тенденціями інтернаціоналізації та глобалізації вищої освіти у німецькомовних країнах є: тенденція міжнародної академічної та наукової мобільності; тенденція конвергенції, яка стосується структур кваліфікацій, інтернаціоналізованих навчальних планів та програм; тенденція експорту освітніх послуг та результатів наукової діяльності; інтернаціоналізація реалізує такі стратегічні цілі ВНЗ німецькомовних країн як підвищення якості навчання та досліджень, набуття міжнародного визнання та репутації, диверсифікація джерел та каналів фінансування, підвищення конкурентоспроможності на національному та міжнародних ринках, протистояння зовнішнім та внутрішнім викликам та погрозам розвитку у глобальному середовищі.

Дослідження даного питання не вичерпує зазначену проблему. Особливо перспективним може бути подальше вивчення її з точки зору дослідження особливостей та механізмів академічної мобільності у німецькомовних країнах.

Література

1. Интернационализация учебных планов высшего образования. Опыт Нидерландов. - Екатеринбург, Труды Nuffic 3. - 1997.- 226 с.

2. Сбруєва А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань: Препринт / А. Сбруєва – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – 80 с.
3. Скотт П. Глобализация и университет / П.Скотт // ВВШ «Alma Mater». - 2000. - № 4. – С. 3-8.
4. Солощенко В. М. Інтернаціоналізація університетської освіти : досвід німецькомовних країн /Вікторія Солощенко - Суми: Мрія, 2012. - 176 с.
5. Schwan S. Internationalization of German Higher education: a case study on the opportunities and threats of internationalization process at the university of Bielefeld / Stefan Schwan - Tübingen: GRIN Verlag, 2009 – 120 s.
6. Görlitz A. Politische Steuerung : Ein Studienbuch / Axel Görlitz. – Leske; Büdlich: Auflage, 1995. – 180 s.
7. BäaurI I. Internationalisierung als Prozeßphänomen : Konzepte – Besonderheiten – Handhabung / Iris Bäurle // Management International Review. - 2006. – S. 12-26
8. OECD. Internationalisation and trade in Higher Education ; Opportunities and Changes / OECD Publication. – Paris, 2004. – 315 p.
9. Schnitzer K. Fallstudien zur Internationalisierung das Curriculums an Deutschen Honhshulen : German Report for the OECD / Schnitzer K., Korte E. // CERI study on Internalizing the Curriculum in Higher Education. – Hannovers, 1995.
10. Schreiterer U. Modelle und Szenarien für den Export deutscher Studienangebote ins Ausland. Eine international vergleichende Studie im Auftrag des DAAD / Schreiterer Ulrich, Witte Johanna – Gütersloh: 2001. – 127 s.
11. Kehm B. Internationalisation and globalisation of German higher education in the context of the Bologna Process / Barbara M. Kehm : In: Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation. - 2006/ - №28. – H. 4. – S. 347-362

12. Kessler M. Multikulturalität : Tendenzen, Probleme, Perspektiven im europäischen und internationalen Horizont / Michael Kessler und Jürgen Wertheimer. - Tübingen : Stauffenburg: Müller-Jacquier, 1995. – 183 s.
13. Knight J. Updating the Definition of Internationalization // International Higher Education. – 2003. – № 33. – P. 1–3.

РЕЗЮМЕ

Огиенко Е.И. Тенденции и особенности глобализации и интернационализации высшего образования: опыт немецкоязычных стран

В статье раскрывается сущность процессов глобализации и интернационализации высшего образования; исследуются предпосылки, стратегии и формы интернационализации высшего образования в немецкоязычных странах; выявляются основные тенденции.

Ключевые слова: высшее образование, интернационализация, глобализация, академическая мобильность, интернационализированные учебные планы и программы.

SUMMARY

Ogienko O. I. Tendencies and features of globalization and internationalization of higher education: the experience of the German-speaking countries

The article reveals the essence of the globalization and internationalization of higher education; explores the background, strategies and forms of internationalization of higher education in the German-speaking countries; identifies its main trends.

Key words: higher education, internationalization, globalization, academic mobility, internationalized curricula and programs.